

เทศน์เช้า วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

วันนี้วันพระ วันพระ เห็นใหม่ วันพระ วันโกน บรรพบุรุษของเราเป็นผู้ฉลาด เลือกลงนั้บถือพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนถึงมงคลชีวิต มงคล ๓๘ ประการเห็นใหม่ มงคลชีวิต เกิดในประเทศอันสมควร การเกิดในประเทศอันสมควรเกิด ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือเกิดในประเทศอันสมควร คนไม่เคยไปต่างประเทศนะเราก็บอกว่าประเทศไทยมีปัญหามาก เวลาคนไปต่างประเทศคิดถึงบ้านทั้งนั้นแหละ

เวลาคนไปต่างประเทศ เห็นใหม่ วัฒนธรรมมันไม่เหมือนกัน วัฒนธรรม ความเอาใจใส่ ความผูกพันไม่เหมือนกัน ความไม่เหมือนกัน พุทธศาสนาสอนให้เป็นจิตอาสา จิตสาธารณะ คำว่าจิตสาธารณะนะเราช่วยเหลือกัน ทั้งๆ ที่เราเป็นคนทุกข์คนจน เราไม่มีปัญญาจะช่วยเหลือกันด้วยกำลังทรัพย์ แต่เรามีหัวใจที่คิดถึงกัน ที่ปรารถนาดีต่อกัน สิ่งนี้มันมีคุณค่า ค่าของน้ำใจมีคุณค่ากว่าวัตถุมาก แต่! แต่โลกมองกันที่ค่าของวัตถุ เห็นใหม่ นี้เกิดในประเทศอันสมควร

ถ้าเกิดในประเทศอันสมควรอีกอย่างหนึ่งคือเกิดจากพ่อจากแม่ ถ้าเกิดในประเทศอันสมควร คุณในประเทศไทยเขานับถือลัทธิศาสนาต่างๆ เยอะแยะไป แต่คนที่นับถือพุทธศาสนา เพราะเราเกิดจากพ่อจากแม่ นี่ไงประเทศอันสมควร พ่อแม่เป็นสัมมาทิฐิ ถ้าพ่อแม่เป็นสัมมาทิฐิ พ่อแม่จะพาลูกไปในทางที่ดีๆ ถ้าพ่อแม่เป็นมิจฉาทิฐิ ลูกจะไปทางไหนมันก็ต้องขัดแย้งไป

เกิดในประเทศอันสมควร เราเกิดจากพ่อจากแม่ เกิดในประเทศอันร่มเย็นเป็นสุข นี่มันเป็นมงคลชีวิต มงคลชีวิต เห็นใหม่ อเสวนา จ พาลานํ ปญฺชิตานญฺจ เสวนา เราไม่คบคนพาล คนพาลจากภายนอกคือเพื่อนฝูง คือหมู่คณะที่เป็นคนพาล คนพาลจากภายใน ความคิดดี ความคิดชั่ว นี่ความคิดที่ดี เราคบเพราะสิ่งนี้เสวยอารมณ์

ความรู้สึกนึกคิดมันเกิดมาจากไหน? มันเกิดมาจากจิต เกิดมาจากจิตนะ คุณติคอมพิวเตอร์ มันต้องมีโปรแกรมของมัน ต้องมีไฟของมัน มันถึงจะทำงานของมันได้ แต่ความรู้สึกนึกคิดมัน เกิดดับๆ อยู่ในหัวใจ แต่ถ้าไม่มีจิตมันเกิดมาจากไหนล่ะ? นี่มันเกิดมาจากจิต คิดดี คิดชั่ว นี้อเสวณา จ พาลานํ ถ้ามันคิดสิ่งที่ไม่ดี ย้ำคิดย้ำทำจนเป็นจรตเป็นนิสัย คิดดีๆ คิดดีทางโลกบอกเป็น คนเสียเปรียบ เป็นคนที่ไม่ทันสังคม

คำว่าทันสังคมนะ ทันสังคม ทันทั้งตัวเองด้วย ทันทั้งสังคมด้วย คนนั้นมีความสุขนะ มีความสุขเพราะอะไร? เวลาเราเกิดในประเทศอันสมควร แต่มีปัญหาขัดแย้ง แต่เราเข้าใจของเรา หัวใจเราไม่เร่าร้อนจนเกินไปนะ แต่ถ้าเราไม่เข้าใจในตัวเราเอง ปัญหาขัดแย้งเราก็ขัดแย้งไปกับเขาด้วย เราก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาไปด้วย แต่ถ้าเราไม่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา เราออกมาจากปัญหานั้น เราจะเห็นปัญหานั้นว่าเกิดขึ้นเพราะเหตุใด? เราจะแก้ปัญหานั้นด้วยความเป็นจริง ถ้าเรามีสติปัญญาของเรา เห็นใหม่

นี่ไงถึงบอกว่าถ้าพูดถึงว่าความรู้สึกนึกคิดจากภายใน ความคิดเกิดดับๆ เกิดจากจิต ถ้าจิตมันได้ฝึกฝนของมัน เห็นใหม่ นี่ในพุทธศาสนา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสรู้ธรรมขึ้นมา บุญเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ อสวัภขญาณ จิตนี้มันมาจากไหน? นี่วิทยาศาสตร์ถามทุกคนว่าการเกิดการตายมาจากไหน? หัวใจนี้มาจากไหน? คนเกิดได้อย่างไร?

นี่เรากำลังคิดกัน วิทยาศาสตร์พยายามจะพิสูจน์กันว่าคนนี่มาจากไหน? ก็พยายามพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ แต่เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมนะ นี่ทุกคนต้องมีความสงสัยว่าเรานี้มาจากไหน? แล้วมาเพื่ออะไร? แล้วมาทำไม? แล้วมาทำไมมันทุกข์ขนาดนี้ แต่เวลาในพุทธศาสนานะ การเกิดเป็นมนุษย์นี่แสนยาก เห็นไหม พ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของคุณนะ ชีวิตนี้ได้มาจากพ่อแม่ ไม่มีพ่อไม่มีแม่ ชีวิตนี้เกิดมาได้ได้อย่างไร?

ชีวิตนี้เกิดได้ เห็นไหม คุณติโอปปาติกะ เทวดา อินทร์ พรหม เขาเกิดด้วยเวรกรรมของเขา เวลานรกอเวจีเขาเกิดด้วยเวรกรรมของเขา แต่มนุษย์ไม่มีพ่อไม่มีแม่เกิดไม่ได้ นี่เพราะการเกิดกำเนิด ๔ เกิดในครรภ์ เกิดในไข่ เกิดในน้ำคร่ำ เกิดในโอปปาติกะ กำเนิด ๔ จิตนี้ต้องหมุนไปอย่างนี้ นี่ผลของวิญญูะ แล้วเราเกิดจากพ่อจากแม่ พ่อแม่คืออะไร? คือพระอรหันต์ของคุณ

นี่ไงถ้าพูดถึงทางลัทธิชีวิตนี่เป็นของพ่อแม่ พ่อแม่จะสั่งได้หมดเลย แต่! แต่ด้วยเวร ด้วยกรรม เพราะความรักความผูกพัน ความทะนุถนอม ถ้าลูกอภิชาตบุตร ลูกที่ดีกับพ่อกับแม่ ทำให้พ่อแม่มีความสุขร่มเย็น แต่ถ้าลูกที่มันทำขัดแย้งล่ะ? ขัดแย้งพ่อแม่ก็กระเทือนใจ เห็นไหม พ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของลูก

ฉะนั้น เวลาหลวงตาท่านสอน “ถึงท่านจะผิด” พ่อแม่ของเราไม่ใช่ถูกหมดหรอก “ถึงท่านจะผิด เราก็ไม่ควรโต้แย้ง” เพราะการโต้แย้งมันให้ผลลบกับเราทั้งนั้นแหละ ถึงท่านจะผิดนะ แล้วถ้าท่านถูกล่ะ? ท่านถูกยิ่งสุดยอดเลย เพราะชีวิตนี้เรามาจากท่าน เราได้ชีวิตนี้มานะ ถ้าไม่มีชีวิตนี้จะไม่มีการงาน จะไม่มีทรัพย์สมบัติ จะไม่มีสิ่งใดๆ เลย เพราะสิ่งอย่างนี้เป็นสมบัติของโลก สมบัติของโลกสมบัติผลัดกันชม แต่ใครเป็นเจ้าของ เราได้เป็นเจ้าของชั่วชีวิตหนึ่ง นี่สมบัติของโลกนะ แต่ถ้าเป็นสมบัติของธรรมล่ะ?

นี่ความคิดมันเกิดจากไหน? ความคิดเกิดจากจิต ความคิดเกิดจากภวาสวะ เกิดจากภพ ถ้าไม่มีภวาสวะความคิดมาจากไหน? แล้วความคิดส่วนบุคคล ความคิดของใครความคิดของมัน นี่ พ่อ แม่ ลูก ก็ความคิดแตกต่างกันไป นี่ไงถ้าพ่อ แม่ ลูก มีความรู้แตกต่างกันไป นี่ไงลูกของเรา เราเห็นไหม เราจะอบรมดูแลรักษา เราอบรมดูแลรักษานี้สภาวะแวดล้อม แต่! แต่พ่อแม่ทุกคนก็ต้องปรารถนาให้ลูกได้สมความปรารถนาของพ่อแม่ทั้งนั้นแหละ แต่เวรแต่กรรมมันมี

อภิชาตบุตร บุตรที่ดีกว่าพ่อกว่าแม่ ถ้าบุตรที่ดีกว่าพ่อกว่าแม่นี้จะดึงขึ้นไป แต่ด้วยการที่แก๊ยกที่สุดคือแก๊พ่อแก๊แม่นี้แหละยากที่สุด เพราะว่าพ่อแม่ เห็นไหม อ้าว เลี้ยงมากับมือ เราเลี้ยงมากับมือจะมีปัญญาได้อย่างไร? เราเลี้ยงมากับมือ นี้จะเลี้ยงมากับมือ แต่เลี้ยงกับมือ บารมีธรรมนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเวลาออกบวช นี้สั้นไหวกันไปทั้งอาณาจักรเลยล่ะ เพราะอะไร? เพราะจะเป็นกษัตริย์ พ่อแม่ก็เสียใจมาก

แล้วคูตีเวลาออกมาแล้ว ออกมาประพฤติปฏิบัติจนได้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลากลับไป เห็นไหม เวลาพระเจ้าสุทโธทนะเสียเจ้าชายสิทธัตถะไป ก็คิดว่าร่าหูลจะเป็นกษัตริย์ต่อไป เวลาร่าหูลไปขอบวช คูตี คูความรู้สึกสะเทือนใจของพระเจ้าสุทโธทนะนะ ลูกก็ไปแล้ว หลานก็ตามไป แล้วมันเหลืออะไรล่ะ? มันเหลืออะไร?

นี่ไงเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไปเทศนาว่าการ เห็นไหม นี่เอาพ่อๆ สมบัติข้างนอกกับสมบัติข้างใน เป็นพระอรหันต์หมดเลย เป็นพระอรหันต์นี่อภิชาติบุตร แต่! แต่การกระทำมันต้องสะท้อนแน่นอน โลกนี้ การขยับ ผู้ที่มีอำนาจยังขยับสิ่งใด ผลกระทบจะรุนแรงมาก แต่เราขยับนี้ผลกระทบกับจิตใจเรามีไหม? ถ้าคนที่ฉลาดนะ สิ่งทีฉลาดมันต้องแสวงหา

การแสวงหา เห็นไหม คุณดูพระเราชุดงี้ไป ชุดงี้ไปเข้าป่าเข้าเขาไปหาอะไร? ก็หาความรู้สึกเรานี้แหละ หาใจเรานี้แหละ ใจเราเองอยู่กับเรานี้แหละหาไม่เจอ หากันไม่ได้ เวลาทำงานก็บอกทุกข์ๆ ยากๆ ใครทำงานนี้บอกเหนื่อยยากหมดเลย เวลาหลวงปู่ฝันท่านบอกนะ ให้นั่งเฉยๆ หายใจเข้านึ๊กพุท หายใจออกนึ๊กโร ทำไม่ได้ เวลาเหนื่อยจากงานนี้บ่นกันทุกคน แต่เวลาจะให้ปฏิบัติทำไม่ได้ ทำไม่ได้ นั่งเฉยๆ หายใจเข้าให้นึ๊กพุท หายใจออกให้นึ๊กโร

เพราะจิตนี้ คุณดูอากาศลมพัด เห็นไหม อากาศมันเปลี่ยนแปลงด้วยอุณหภูมิของมัน มันเคลื่อนไหวของมันไป ความรู้สึกนึกคิด มันคิดแล้วมันไปไหนหมดล่ะ? นี่ส่งออก เห็นไหม เราสาดน้ำบนอากาศสิมันระเหยเป็นไอไปหมดเลย แล้วความรู้สึกมันละเอียดกว่านั้น ถ้าละเอียดกว่านั้นต้องพุทธานุสติ เราต้องนึกขึ้นมาจากความรู้สึกนึกคิดทั้งหมด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ เขาบอกให้นึ๊กพุทโรก็นึ๊ก พอนึ๊กเสร็จแล้วจะกลับไปต่อว่าอาจารย์เลย นึกมาครึ่งปีแล้วไม่เห็นได้อะไรเลย ก็สักแต่ว่าไง

ผู้ใหญ่ทำงานจะไถ่งาน เด็กทำงานนะ เด็กมันก็เที่ยวเล่นประสามัน จิตใจปล่อยให้เร่ร้อน จิตใจปล่อยให้ไม่มีหลักมีเกณฑ์ แล้วบอกว่าจะทำให้ได้ๆ ด้วยความปรารถนาทุกคนอยากเป็นเศรษฐี ทุกคนอยากร่ำรวย แต่เวลาทำแล้วคนประสบความสำเร็จมีกี่คนล่ะ? นี่เพราะอะไร? เพราะคนที่สำเร็จ หนึ่งเขามีปัญญาของเขา เขามีเขาว์ปัญญาของเขา มีปฏิภาณของเขา เงินเล็กน้อย แต่เขาสามารถสร้างขึ้นมาจนเป็นธุรกิจใหญ่โตขึ้นมาได้ เงินมหาศาลแต่เราบริหารจัดการไม่ได้ เงินมหาศาล ต้นทุนหายไปหมดเลย นั่นมันเป็นเพราะอะไรล่ะ?

นี่ก็เหมือนกัน การปฏิบัติก็เหมือนกัน ถ้ามีสติปัญญาของเรา เราตั้งใจของเรา เห็นไหม นี่ไง อเสวนา จ พาลานํ เราไม่คบคนพาลในหัวใจของเรา คนพาลจากข้างนอกมันเรื่องเวรกรรมของสัตว์ แต่คนพาลจากในหัวใจของเรามันทำให้หัวใจเราเสียหาย นี่อย่าคิดอย่าทำ อย่าคิดอย่าทำจน

เป็นจริงจนเป็นนิสสัย จนเป็นการกระทำอย่างนั้นไป ถ้าเป็นการกระทำอย่างนั้นไป ถ้ามั่นดีก็ดีไป ไร้ใหม่?

ถ้ามั่นดี ดีคืออะไร? สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ความเห็นดีงาม แต่ถ้ามิจฉาทิฏฐิตะ? มิจฉาทิฏฐิก็ทำให้หัวใจนี้เสียหายไป เสียหายจากอะไร? เสียหายจากอริยทรัพย์ เสียหายจากสิทธิ เสรีภาพ นี่ไปบอกว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ทุกคนสิ้นกิเลสได้ สิ้นกิเลสที่ไหน? สิ้นกิเลสที่ใน หัวใจของเราแน่ละ หัวใจที่มันทุกข์มันร้อนขึ้นมา นี่ที่ไหนมีทุกข์ ทุกข์ดับที่นั่น ที่ไหนมีทุกข์ ที่ไหนมีการบีบคั้น ที่นั่นมีการกระทำ และที่นั่นจะปลดปล่อยมัน

ถ้าที่นั่นปลดปล่อย นั่นศาสนาอยู่ที่นั่น ศาสนาอยู่ที่ความรู้สึกอันนั้น ศาสนาไม่ได้อยู่ที่ คำรา ศาสนาไม่ได้อยู่ที่กระดาษ ศาสนาไม่ได้อยู่ที่อักษรทั้งสิ้น ศาสนามันอยู่ที่หัวใจสัมผัส เห็น ใหม่ม หัวใจสัมผัสๆ นี่ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต ถ้าจิตมันมีสติปัญญาขึ้นมา มันมีความสงบ ร่มเย็นขึ้นมา ดูเราสิ เวลาเรามีความสุข ความร่มเย็นของเรามันมาจากไหนล่ะ? มันมาจากอามิส เราต้องการสิ่งใด แล้วได้สิ่งนั้นสมความปรารถนาก็มีความสุขๆ เดียวก็ต้องการให้มากขึ้นๆ

นี่โดยอามิส เห็นใหม่ สุขอย่างนี้สุขเกิดจากอามิส แต่สุขที่เกิดจากตัวมันเอง ที่ไม่ต้อง อาศัยสิ่งใดเลยมันมหัศจรรย์ขนาดไหน? แล้วความสุขอย่างนั้น คุณิเวลาประพฤติปฏิบัติธรรม ขึ้นมา มันต้องข้ามพ้นทั้งดีและชั่ว ความดีที่เป็นความสุขๆ มันคือความสุขของโลก มันความสุข ของโลก สิ่งที่แรงปรารถนาของโลกมันไม่มีสิ่งใดคงที่หรอก ความว่างคู่กับไม่ว่าง ความสุขคู่กับ ความทุกข์ สิ่งที่ปรารถนาขึ้นมา สัพเพ ธัมมา อนัตตา สิ่งนี้มันแปรปรวนทั้งหมด สิ่งที่เป็น ความสุข ความปรารถนาที่เราได้มามันก็แปรปรวน

แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ฉลาด คุณิฤาษีชีไพรเขาทำความสงบของใจได้ นี่ความสงบของเขาๆ แต่เขาใช้เป็นฉนวนโลกีย์เพื่อประโยชน์กับฤทธิ์กับเดชของเขา แต่องค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเวลาสงบขึ้นมา สิ่งนั้นมันส่งออก ให้ตั้งเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ให้เป็น ทางสายกลางแล้วย้อนกลับเข้ามา เกิดปัญญาขึ้นมา ปัญญาอย่างนั้นเข้ามาทำลาย เข้ามาทำลายฐิติ จิต เข้ามาทำลายเจ้าของ สถานะนะ สถานะที่เป็นเจ้าของ สถานะที่เป็นเจ้าของสมาธิ เจ้าของสติ เจ้าของปัญญา สถานะที่มันเป็น

สถานะนั้น เห็นใหม่ เวลาศีล สมาธิ ปัญญา มันหมดไปสถานะก็เร่าร้อน สถานะเวลาได้ สิ่งใดมาก็มีความสุขมีความสุขมีร่วมเย็น แล้วพอปัญญาเข้ามาทำลายสถานะนั้น พอทำลายสถานะนั้น มันข้ามพ้นทั้งดีและชั่ว ดีก็ตั้งอยู่บนนั้นไม่ได้ ชั่วก็ตั้งอยู่บนนั้นไม่ได้ แล้วมันไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่บนนั้นได้ นี่ความสุขอย่างนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารักษาอย่างนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าค้นคว้ามาอย่างนี้ นี่พุทธศาสนา

พุทธศาสนาพูดถึงปัญญา สุตมยปัญญาคือการศึกษานักวิชาการทั้งหมดนี้สุตมยปัญญา ปัญญาที่เราใช้กันอยู่นี้สุตมยปัญญา คือการศึกษาเล่าเรียน จินตมยปัญญาคือจินตนาการ คือว่าต้องมีสมาธิขึ้นมาด้วย ภาวนามยปัญญา นี่ภาวนามยปัญญา เรียนมาขนาดไหน ศึกษาขนาดไหน มันก็จำเขามาทั้งนั้นแหละ เห็นเศรษฐกิจเดินผ่านไปผ่านมา เราก็คน เขาก็คน เศรษฐกิจก็เศรษฐกิจ เราก็เรา แล้วมันเป็นอะไรกันล่ะ? มันไม่ใช่

ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เหมือนกัน เป็นธรรมสาธารณะ ธรรมที่วางไว้ให้เราเป็นเป้าหมาย เป็นเครื่องดำเนินที่ให้เราพยายามค้นคว้าของเรา ถ้ามันเป็นความจริงขึ้นมา เห็นใหม่ นี่ใจสัมผัสๆ นี่ความจริงอันนี้มันเกิดขึ้น ถ้ามันเกิดขึ้น ภาวนามยปัญญามันเกิดอย่างนี้ ถ้าภาวนามยปัญญาเกิดอย่างนี้ นี่มันจะทำลายสถานะตัวเองไป

“โมฆราช เธอจงมองดูโลกนี้เป็นความว่าง แล้วกลับมาถอนอรรถานุทิวฐิในความรู้อันนั้น”

พอบอกโลกนี้เป็นความว่าง ว่างๆ ว่างเป็นขี้ลายน้ ว่างกันหมดเลย แต่ตัวเองไม่ว่างทุกอย่างว่างหมด ทุกอย่างดึงามไปหมดเลย แต่เราทุกข์มาก สถานะที่รับรู้นี้ทุกข์ ทุกข์มาก นี่ดีไปหมด ทุกอย่างดีไปหมดเลย ในสโมสรสันนิบาตทุกดวงใจว่าแห้ว ในความรู้รู้สึกนึกคิด ทุกดวงใจมีแต่ความทุกข์ จะมีความสุขขนาดไหนมันก็ทุกข์ มันอมทุกข์ มันอมหนอง มันไฟสุ่มขอน เป็นไปไม่ได้ มีการเกิดที่ไหน มีความทุกข์ที่นั่น มีการกระทำที่ไหน มันมีความทุกข์ที่นั่น ทุกข์เป็นอริยสัจ ทุกข์เป็นความจริง ไม่มีใครทำลายมันได้ เว้นไว้แต่มรรคญาณที่เรามาค้นคว้ากัน

นี่พุทธศาสนาไป มันถึงว่าเราศาสนาพุทธ ศาสนา เห็นใหม่ เวลาศาสนาอื่นเขาก็อ่อนออนดูแลกันไป นี่มันก็เป็นอามิสเหมือนพ่อแม่ดูแลลูกนี่แหละ แล้วเราจะดูแลไปตลอดได้ไหม? ลูก

เราต้องโตขึ้นมาใหม่? ลูกเราจะต้องยืนด้วยตัวเองหรือเปล่า? นี่ก็เหมือนกัน เรารักษาตัวเราเอง ดูแลตัวเราเอง คีล สมาธิ ปัญญา เกิดขึ้นมา เราเจริญเติบโตขึ้นมา เห็นไหม นี่เราจะต้องดูแลตัวเอง ถ้าเราเข้มแข็งขึ้นมา เราได้รักษาตัวเราเอง

พุทธศาสนา อุตตา หิ อุตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน เวลาตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตนกำกับตนได้แล้วนะ นี่ร่มโพธิ์ร่มไทร ถ้าเรามีร่มโพธิ์ร่มไทร เรามีครูมีอาจารย์คอยชี้แนะ ทั้งๆ ที่ว่าเราก็พยายามทำคุณงามความดีของเราดีอยู่แล้ว แต่คิดดีไป ใครไม่เคยรู้เคยเห็น พอรู้แล้วมันก็ตื่นเต้นทั้งนั้นแหละ พอตื่นเต้นแล้วนะสิ่งนี้มันก็สั้นไหว แล้วมันก็เสื่อมไป แล้วเราก็แสวงหาๆ อยู่อย่างนั้นแหละ แต่ถ้าครูบาอาจารย์นะชำนาญในวิชาแล้วดูแลของเรา แล้วพิจารณาของเรา ทำของเราอะไรที่เราทำของเราได้

เราเคยหลงมาก่อน เราเคยผิดพลาดมาก่อน เราเคยหวั่นปีกดินมาก่อน เราจะรู้เลยว่าเด็กเดินมามันต้องหกล้ม เด็กหัดเดินทุกคนมันต้องหกล้มลูกกลาน ไม่มีเด็กคนไหนเดินแล้วไม่เคยล้ม การประพฤติปฏิบัติมันต้องล้มลูกกลานทั้งนั้น มากหรือน้อยเท่านั้น ฉะนั้น ความผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดา อย่าไปว่าความผิดพลาดแล้วเราจะน้อยเนื้อต่ำใจ

นี่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๖ ปีนะ ความผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดา แต่เราต้องมีสติ มีปัญญาค้นคว้า พิจารณาความผิดความถูก แล้วแยกแยะหาทางไปของเรา หาทางออกให้ได้ หัวใจนี้เรียกร้องความช่วยเหลือ แล้วใครจะช่วยเหลือมัน ถ้าตัวเองไม่ช่วยเหลือตัวเอง ใจของเราไม่ช่วยเหลือใจของเรา ใครจะช่วยเหลือ? เอวัง